УДК 338.2:631.11

С. С. Кіпоренко,
асистент, кафедра комп'ютерних наук та економічної кібернетики,
Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0001-5045-5052
О. В. Мороз,
магістр, Вінницький національний аграрний університет
ORCID ID: 0000-0002-0356-8780

DOI: 10.32702/2306-6792.2019.22.104

МЕХАНІЗМ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ АПК

S. Kiporenko,
assistant, departments of computer sciences and economic cybernetics,
Vinnytsia National agrarian university
O. Moroz,
master's degree, Vinnitsa National agrarian university

MECHANISM OF ECONOMIC SECURITY OF AIC ENTERPRISES

У статті розглянуто сутність поняття "економічна безпека" з точки зору трактування науковців. Проаналізовано системність механізму управління економічною безпекою підприємств АПК. Досліджено підходи науковців до визначення сутності та подано узагальнене поняття економічної безпеки підприємства. Принципи та функції управління, етапи реалізації загальної схеми механізму.

Актуальність теми дослідження зумовлено необхідністю комплексного підходу до здійснення забезпечення економічної безпеки, що дозволить розробити її адекватну систему, визначити та врахувати вплив дестабілізуючих чинників внутрішнього і зовнішнього середовищ, використати можливості, які створюються цими середовищами, для досягнення інтересів суб'єкта господарювання.

Наголошується, що створення надійної системи економічної безпеки забезпечує стабільний розвиток та функціонування підприємства аграрно-промислового комплексу і створює умови для реалізації його економічного потенціалу. У сучасних умовах проблема економічної безпеки є актуальною, оскільки підприємства працюють в умовах різних зовнішніх і внутрішніх ризиків, а конкурентне економічне середовище приховує численні загрози. Ця обставина вимагає від суб'єктів управління підприємством побудови комплексної системи, спрямованої на підвищення рівня економічної безпеки.

Запропоновані та обгрунтовані у роботі механізми управління економічною безпекою підприємства можуть бути використані на практиці вітчизняними підприємствами в аграрному секторі.

Поняття економічної безпеки підприємства включає в себе фінансову, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну та силову складові. До них також слід додати ринкову, а також інтерфейсну складову, що характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства. Забезпечення економічної безпеки передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи протидії та попереджувальних заходів.

У сучасних умовах проблема економічної безпеки є актуальною, оскільки підприємства працюють в умовах різних зовнішніх і внутрішніх ризиків, а конкурентне економічне середовище приховує численні загрози. Ця обставина вимагає від суб'єктів управління підприємством побудови комплексної системи, спрямованої на підвищення рівня економічної безпеки.

The article deals with the essence of the concept of "economic security" in terms of the interpretation of scientists. The systematic mechanism of the economic security management of agricultural enterprises is analyzed. The approaches of scientists to the definition of the essence are investigated and the general concept of economic security of the enterprise is presented. Principles and functions of management, stages of implementation of the general scheme of the mechanism.

The relevance of the research topic is due to the need for a comprehensive approach to the implementation of economic security, which will develop its adequate system, identify and take into account the impact of destabilizing factors of the internal and external environment, use the opportunities created by these environments to achieve the interests of the entity.

It is emphasized that the creation of a reliable economic security system ensures the stable development and functioning of the enterprise of the agro-industrial complex and creates the conditions for realizing its economic potential. In today's environment, the problem of economic security is urgent, as businesses operate under various external and internal risks, and the competitive economic environment hides numerous threats. This circumstance requires the entities managing the enterprise to build a comprehensive system aimed at improving the level of economic security.

Proposed and substantiated in the work mechanisms of economic security management of enterprises can be used in practice by domestic enterprises in the agricultural sector.

The concept of economic security of the enterprise includes financial, intellectual, personnel, technological, legal, environmental, information and power components. They should also be added the market component, as well as the interface component, which characterizes the reliability of interaction with economic counterparties of the enterprise. Economic security involves the identification, analysis and evaluation of existing threats for each of the functional components and the development of a system of counteracting and preventive measures.

In today's environment, the problem of economic security is urgent, as businesses operate under various external and internal risks, and the competitive economic environment hides numerous threats. This circumstance requires the entities managing the enterprise to build a comprehensive system aimed at improving the level of economic security.

Ключові слова: підприємство, АПК, управління, економічна безпека, механізм, система, підходи, цілі економічної безпеки.

Key words: enterprise, agribusiness, management, economic security, mechanism, system, approaches, goals of economic security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічна безпека є універсальною категорією, яка відображає захищеність суб'єктів економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином, оскільки проявляється через захищеність діяльності від негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що позначаються негативно на його діяльності. Сучасні умови в діяльності підприємств АПК висувають нові вимоги організації діяльності систем їх безпеки. Механізм управління проявляється за допомогою управлінських відносин, шляхом використання відповідних методів, на основі принципів управління.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемам економічної безпеки підприємств та їх вирішенню присвячено праці таких вчених-економістів: Т. Клебанова, В. Лук'янова, В. Геєць, Я. Жаліло, В. Ляшенко, В. Забродський, Г. Клейнер, М. Кизим, В. Крутов, М. Результати цих досліджень створюють певний методологічний базис управління економічною безпекою вітчизняних підприємств АПК.

Поняття "економічна безпека" є досить новим науковим терміном і має досить багато тлумачень.

Економічна безпека підприємства — це захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства. Крім того, економічна безпека підприємства — найефективніше використання ресурсів, які забезпечують стабільне функціонування підприємства

Трофімова Л.М. стверджує, що економічна безпека — це системна категорія ефективності діяльності підприємства, що характеризує такий стан економічної безпеки, при якому забезпечується стабільна ефективність діяльності орга-

нізації (стратегічний аспект) і підвищення ефективності діяльності організації в разі зниження безпеки рівня (тактичний аспект) на основі захищеності від негативних впливів з боку зовнішнього і внутрішнього бізнес-середовища з урахуванням циклічності розвитку та контролю за дотриманням оптимальності його інтересів [1].

Н. Капустін визначає економічну безпеку підприємства як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів [2].

Бендіков М. розуміє економічну безпеку підприємства, як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих або непрямих загроз [3].

За останні роки видано велику кількість монографій, науково-методичних видань, присвячених проблемам економічної безпеки та управління нею, в яких поряд з іншими питаннями знайшли висвітлення й ознаки поняття та управління економічною безпекою [1—6]. Управління фінансово-економічною безпекою в зарубіжній літературі частіше розглядається як зовнішнє управління, що здійснюється спеціально підготовленими фахівцями і доцільно тільки на підприємствах, банкрутство яких має негативні суспільні наслідки. На інших підприємствах організація менеджменту безпеки здійснюється на основі принципів саморегулювання.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження є розкриття принципів формування організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств АПК.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Поняття економічної безпеки підприємства включає в себе фінансову, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну та силову складові. До них також слід додати ринкову, а також інтерфейсну складову, що характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства.

Важлива особливість заходів і засобів щодо управління економічною безпекою полягає в тому, що в сукупності вони повинні створювати єдину цілеспрямовану систему. Системний підхід до її формування передбачає врахування всіх реальних умов, в яких знаходиться господарюючий суб'єкт як об'єкт економічної безпеки [5]. Щоб володіти необхідною цілеспрямованістю, 37 система управління економічною безпекою повинна мати чітко окреслені елементи, механізм їх роботи та схему взаємодії.

Основними функціональними цілями економічної безпеки підприємства АПК є:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу;
- досягнення високої продуктивності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- забезпечення захисту інформаційного простору, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [4].

Економічна безпека підприємства (ЕБП) є універсальною категорією, яка показує захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави й закінчуючи кожним її громадянином. Камлик М.І. зазначав, що ЕБП — це такий стан розвитку господарюючого суб'єкта, який характеризується стабільністю економічного й фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів та протидії їх впливу на всіх стадіях його діяльності.

У системі економічної безпеки підприємства під механізмом слід розуміти влаштований певним чином порядок послідовності станів і процесів, що забезпечують економічну безпеку підприємства [5, с. 123].

Механізм управління економічною безпекою підприємства аграрного сектору включає сукупність елементів:

- філософію економічної безпеки підприємства;
- функції, що реалізують процес управління економічною безпекою;
- ресурсне забезпечення механізму;
- цільова спрямованість, що містить основні організаційні форми та економічні інструменти, необхідні для забезпечення економічної безпеки функціонування підприємства [6, с. 95].

Поняття економічної безпеки підприємства включає в себе фінансову, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну та силову складові. До них також слід додати ринкову, а також інтерфейсну складову, що характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства. Забезпечення економічної безпеки передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових і розробку на їх основі системи протидії та попереджувальних заходів.

Сучасний механізм управління економічною безпекою розвитку підприємства АПК має враховувати формування декількох напрямів стратегії. Один з напрямів повинен враховувати ситуацію, визначити цільові настанови й формувати саме політику підприємства для збереження й розширення свого простору. Інший — повинен охоплювати методи, інструменти і прийоми для дослідження стратегій, що формуються іншими суб'єктами спрямованих проти діяльності та розвитку підприємства, тим самим звужуючи його життєвий простір.

Основною метою ЕБП є його стійке і максимально ефективне функціонування в конкретний час та забезпечення високого потенціалу розвитку і покращення діяльності підприємства в майбутньому, шляхом виявлення та усунення всіх можливих загроз його економічній безпеці.

Щоб підприємство ефективно функціонувало потрібно створити функціональний підрозділ — відділ економічної безпеки підприємства, який буде здійснювати управління на стратегічному, оперативному та тактичному рівнях.

Перевагами такого відділу є:

- моніторинг економічної безпеки підприємства;
- забезпечення керівництва своєчасною і достовірною інформацією про економічний стан;
- діагностика, випередження небезпечних, деструктивних ситуацій;
- формування ключових показників ефективності управління;
- забезпечення безперебійної та взаємовигідної роботи всіх підрозділів підприємства.

Математичні моделі для управління економічною безпекою вимагають всебічного врахування факторів невизначеності, пов'язаних з особливостями функціонування підприємств у сучасних ринкових умовах. Вплив цих факторів ускладнює отримання необхідних правильних та обґрунтованих рішень, що обумовлює практичну важливість обробки нечітких даних та необхідність використання нечітко-множинного підходу.

Оцінювання системи управління економічною безпекою підприємства передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз за кожною з функціональних складових.

Поняття економічної безпеки включає в себе:

- фінансову складову;
- ринкову складову;
- інтерфейсну складову;
- інтелектуальну складову;
- кадрову складову;
- технологічну складову;
- правову складову;
- силову складову;
- інформаційну складову;
- екологічну складову.

Кожна складова є специфічною і відображає за певну окрему частину діяльності підприємства. Існують універсальні показники які можуть відображати існуючий стан справ на конкретному виді організації. Підприємства, які працюють у галузі легкої промисловості мають свою специфіку. Для цих підприємств дуже важливу роль відіграють висококваліфіковані кадри. Не в останню чергу саме від персоналу залежить якість виготовленої продукції, що є основним фактором який впливає на рівень продажів і прибутків підприємства.

Економічна безпека підприємства (І) може бути оцінена на основі значень узагальнених груп показників:

$$I = f_z(Y_1, Y_2, Y_3, Y_4).$$

де Y_i — відповідна i -та група показників.

У свою чергу, комплексне значення кожної з вказаних груп показників було розраховане за такими коефіцієнтами:

- Оцінка ліквідності активів (Y_1).
- Оцінка фінансової стійкості (Y_2).
- Оцінка рентабельності (Y_3).
- Оцінка ділової активності (Y_4).

Механізм управління економічною безпекою підприємства представлено на рисунку 1.

ВИСНОВОК

Механізм підвищення економічної безпеки підприємства передбачає досягнення ефективних параметрів функціонування, збереження виробничого і кадрового потенціалу, створення підприємства ринкового типу. В сучасних умовах для підприємств АПК України пріоритетне значення має проблема забезпечення їх економічної безпеки шляхом запровадження відповідного механізму управління і його ефективного використання. Механізм забезпечення

Рис. 1. Механізм управління економічною безпекою підприємств АПК

економічної безпеки є невід'ємним елементом системи безпеки підприємства і передбачає використання методів, інструментів та заходів їх реалізації, які необхідно використовувати у поєднанні.

Забезпечення економічної безпеки має здійснюватися на основі принципів комплексності, своєчасності, безперервності, активності, законності, економічної доцільності, спеціалізації, взаємодії та координації, удосконалення та децентралізації управління. Було визначено низку проблем, які потребують наукового осмислення з метою визначення чи вдосконалення підходів до їх ефективного вирішення.

Досліджуване питання є багатогранним і включає в себе фінансову, інтелектуальну, кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформа-

ційну та силову складові. До них також слід додати ринкову, а також інтерфейсну складову, що характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами підприємства.

Було виявлено, що результати аналізу і оцінки рівнів складових економічної безпеки повинні бути покладені в основу розробки комплексу заходів, спрямованих на протидію загрозам і підвищення рівня економічної безпеки підприємства, і відповідно розширення його адаптаційних можливостей до змін умов господарської діяльності, створення умов для стабільного функціонування і розвитку.

У результаті досліджень можна дійти висновку, що система управління економічною безпекою, що подає своєчасні сигнали про можливі загрози, повинна бути не реактивною, а превентивною дією, що максимально запобігатиме можливій невизначеності та ризикам діяльності, а також забезпечуватиме стратегічний розвиток бізнесу, в тому числі в умовах євроінтеграційних процесів та розширення ринків збуту загалом.

Література:

1. Бендиков М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) // Консультант директора. — 2010. — № 2.
2. Зелінська О.В. Системний підхід до підвищення ефективності економічних процесів. Тези доповідей — Міжнародної науково-методичної конференції Форуму молодих економістів-кібернетиків "Моделювання економіки: проблеми, тенденції, досвід, 2016. С. 25—26.
3. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы // Бизнес Информ. — 2011. — № 11—12.
4. Коляденко С.В. Удосконалення консультаційного обслуговування підприємств АПК. Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. — 2011 — № 15 (52).
5. Ладыко А.Н. Механизм обеспечения экономической безопасности предприятия: сущность и структура. Научный вестник Полтавского университета экономики и торговли. Серия: Экономические науки. — 2014. — № 3. — С. 123—126
6. Лактионова Ю.А. Механизм обеспечения экономической безопасности предприятия. Социально-экономические явления и процессы. — 2013 — № 3 (049). — С. 93—99.
7. Лучик М.В. Методико методологічні підходи до забезпечення економічної безпеки аграрної галузі // Економічні науки. Серія "Облік і фінанси". — 2013. — Вип. 10 (3). — С. 455—463.
8. Поняття про економічну безпеку підприємства та її визначення: [Електронний ресурс]. — Навчальні матеріали онлайн // Основні функціональні цілі економічної безпеки — Режим доступу: [http://pidruchniki.com/132903-](http://pidruchniki.com/132903-11/ekonomika/tema_ekonomichna_bezpeka_pidpriemstva)

11/ekonomika/tema_ekonomichna_bezpeka_pidpriemstva

9. Ткачук В.І., Прокопчук О.А., Яремова М.І. Економічна безпека та стійкість сільськогосподарських підприємств: монографія. — Житомир: "Видавництво "Волинь", 2013. — 276 с.

10. Трофимова Л.Н. Экономическая безопасность эффективности деятельности организаций торговли: ситуационно-характеристические параметры. Российское предпринимательство. — 2012. — № 11 (209). — С. 55—60.

References:

1. Bendykov, M. (2010), "Economic safety of an industrial enterprise (organizational and methodological aspect)", *Konsul'tant dyrektora*, vol 2.
 2. Zelinska, O. V. (2016), "A systematic approach to the most efficient economic processes", *Tezy dopovidei — Mizhnarodnoi naukovo-metodychnoi konferentsii Forumu molodykh ekonomistiv-kibernetikyiv "Modeliuvannia ekonomiky: problemy, tendentsii, dosvid"* [Abstracts of the — International Scientific and Methodological Conference of the Young Cybernetics Economists Forum "Modeling the Economy: Problems, Trends, Experience"], pp. 25—26.
 3. Kapustyn, N. (2011), "Economic security of the industry and the company", *Byznes Ynform*, vol. 11—12.
 4. Koliadenko, S.V. (2011), "More attentive consulting services for agricultural enterprises", *Zbirnyk naukovykh prats' Vinnyts'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*, vol. 15.
 5. Ladiko, L. N. (2014), "The mechanism for ensuring the economic security of an enterprise: essence and structure", *Science Newsletter of Poltava University of Economics and Trade. Seriya: Economic science*, vol. 3, pp. 123—126.
 6. Iaktyonova, Yu.A. (2013), "The mechanism for ensuring the economic security of the enterprise", *Socio-economic phenomena and processes*, vol. 3, pp. 93—99.
 7. Luchyk, M.V. (2013), "Methodological and methodological approach to securing the economic safety of agricultural galuz", *Economic science*, vol. 10, pp. 455—463.
 8. Ivanilov, O.S. (2010), "Understanding about the economic security of enterprises and third-party payments", available at: https://pidruchniki.com/13290311/ekonomika/tema_ekonomichna_bezpeka_pidpriemstva (Accessed 25 Oct 2019).
 9. Tkachuk, V.I. Prokopchuk, O.A. and Yareмова, M.I. (2013), *Ekonomichna bezpeka ta stiiikist silskohospo — darskykh pidpriemstv* [the economy of the bezpeka and the style of the state of the parships], Volyn, Zhytomyr, Ukraine.
 10. Trofimova, L.N. (2017), "Economic security of the effectiveness of trade organizations: situational-characteristic parameters", *Rossyjskoe predprynymatel'stvo*, vol. 11, pp. 55—60.
- Стаття надійшла до редакції 11.11.2019 р.